

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ**

əlyazması hüququnda

RUSLAN HİKMƏT OĞLU MƏMMƏDLİ

**BANK FƏALİYYƏTİ SFERASINDA BEYNƏLXALQ HÜQUQ
NORMALARI İLƏ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
QANUNVERİCİLİYİNİN QARŞILIQLI ƏLAQƏSİ**

İXTİSAS: 5603.01 – “Beynəlxalq hüquq; insan hüquqları”

**Hüquq üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq
üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın**

A V T O R E F E R A T I

BAKİ – 2017

Dissertasiya işi Bakı Dövlət Universitetinin “Beynəlxalq xüsusi hüquq və Avropa hüququ” kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər:

**hüquq üzrə elmlər doktoru,
professor Ə.İ.ƏLİYEV.**

Rəsmi opponentlər:

**hüquq üzrə elmlər doktoru,
professor O.F.ƏFƏNDİYEV.**

**hüquq üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent H.D.QƏMBƏROV.**

Aparıcı təşkilat:

**AMEA-nın Hüquq və İnsan haqları
üzrə Elmi-Tədqiqat İnstitutu.**

Dissertasiya işinin müdafiəsi “___” “_____” 2017-ci il tarixdə saat “_____” Bakı Dövlət Universiteti nəzdindəki FD.02.013 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ-1148, Bakı şəhəri, akademik Z.Xəlilov küçəsi, 23, Bakı Dövlət Universiteti, I tədris korpusu, 901 saylı auditoriya.

Dissertasiya işi ilə Bakı Dövlət Universitetinin Elmi kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat “___” “_____” 2017-ci il tarixdə göndərilmişdir.

**FD.02.013 Dissertasiya şurasının elmi katibi,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent:**

Ə.Q.MƏMMƏDOV

IŞIN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Dissertasiya işinin aktuallığı. Müasir dövrdə Respublikamızın beynəlxalq iqtisadi təşkilatlara inteqrasiyası, azad bazar iqtisadiyyatının inkişafı, ölkəyə xarici kapital axını, yeni müəssisə və təşkilatların fəaliyyətə başlaması bu proseslərin effektiv hüquqi nizamlanmasını və yeni tənzimləmə mexanizmlərinin işlənilib hazırlanması zərurətini meydana çıxarmışdır. Qeyd edilən məsələlərin həllində beynəlxalq hüquq normaları və inkişaf etmiş dövlətlərin müsbət təcrübəsindən yararlanmaq, eyni zamanda həmin təcrübənin dövlətdaxili qanunvericiliyə implementasiyası aktual məsələ hesab olunur.

Müasir dövrdə dünya iqtisadiyyatında baş vermiş qlobal dəyişikliklər hər bir sivil dövlətin aparıcı sektoru olan bank sektoruna da təsirsiz ötüşməmişdir. 2008-2009-cu illərin dünya iqtisadi böhranı və hazırda dünya iqtisadiyyatında gedən dəyişikliklər, xüsusilə də irimiqyaslı regional neft-qaz layihələrinin işə düşməsi, dövrəli valyutaların məzənnələrindəki ciddi dəyişikliklər Azərbaycan Respublikasının (AR) iqtisadi həyatında, konkret olaraq bank sektorunun inkişaf tempində yeni yanaşmaların, tendensiyaların tətbiqi zərurətini meydana çıxarmışdır.

Bütövlükdə, effektiv fəaliyyət göstərən bank sektoruna, müasir tələblərə cavab verən maliyyə-kredit sisteminə və sərbəst rəqabətə əsaslanan bazar münasibətlərinin inkişafı həm dövlətdaxili iqtisadi inkişafa, həm də xarici iqtisadi əlaqələrin inkişafına zəmin yaradır. Bütün bunlar bank fəaliyyəti sferasında beynəlxalq hüquq münasibətlərini tənzim edən beynəlxalq bank hüququ konsepsiyasını irəli sürməyə imkan verir, ona görə də, ölkəmizin hazırkı qlobal dəyişikliklər fonunda milli bank sektorunun bu günü və gələcəyinin düzgün müəyyən edilməsi baxımından bank fəaliyyətini tənzimləyən beynəlxalq hüquq normalarının hüquqi əsaslarının ətraflı şəkildə tədqiqi aktualdır. Beynəlxalq bank hüququ bankların beynəlxalq fəaliyyəti və ya beynəlxalq bankçılığın inkişafı nəticəsində formalaşmışdır. Ticarətin qlobal xarakteri, elmi-texniki nailiyyətlər beynəlxalq bankçılığın yaranması və inkişafına bilavasitə təsir göstərmişdir¹. Müasir qərb hüquq ədəbiyyatlarında müəlliflər (R.Deyl, Kim Suk-Yong, M.Makkenzi, A.Kern, R.Dumeyl və s.) beynəlxalq bank hüququna müxtəlif ölkələrdə yerləşən korporativ və fərdi müştərilərə bank xidmətlərinin göstərilməsi üzrə münasibətləri hüquqi müstəvidə tənzimləyən norma və qaydaların məcmusu kimi baxırlar. Bank işi sahəsində nüfuzlu tədqiqatçılardan olan M.Makkenzi qeyd edir ki, müasir dövrdə beynəlxalq bank hüququ rezident və qeyri-rezidentlərlə kredit və depozit əməliyyatlarının aparılması, beynəlxalq hesablaşmalar, bank

vasitəçiliyi ilə pul köçürmələri, on-layn ödənişlər, xarici valyuta məzənnə əməliyyatları (foreks əməliyyatları), xarici valyuta risklərini hecləmə, investisiya əməliyyatlarını tənzimləyən və ölkələrarası əməkdaşlıq nəticəsində formalaşan beynəlxalq-hüquqi normaların toplusudur².

XX əsrin 70-ci illərindən bankların fəaliyyəti və geniş maliyyə bazarları sürətlə inkişaf etməyə başlamışdır. Məhz bu dövrdən bank fəaliyyətinin beynəlmilləşməsi prosesi başlandı³. Çarlz J.Voelfelin fikrincə, beynəlxalq bank fəaliyyəti investisiyalar və ödənişlər üçün pul axınları, beynəlxalq ticarətin inkişafına imkan yaradan xidmətlərin və əməliyyatların geniş spektrini əhatə etməklə, həmçinin dövlətlərə, rəsmi müəssisələrə və özəl sektora kreditlərin ayrılması əməliyyatlarını özündə cəmləşdirir⁴. Ədəbiyyatda daha sonra qeyd edilir ki, hazırda bank fəaliyyətini tənzimləyən beynəlxalq normalar mahiyyət etibarilə bank sferasında mövcud və gələcək problemləri həll edən beynəlxalq hüquqi standartlardır ki, onlar dövlətdaxili bank tənzimləməsi praktikasına əhəmiyyətli təsir göstərə bilər, lakin bu standartlar imperativ xarakterli olmadığından yumşaq hüquq sferasına və ya beynəlxalq adət hüququna aid edilir⁵.

Göründüyü kimi, beynəlxalq bank hüququ və onun əsasında dayanan beynəlxalq bank fəaliyyəti sabit iqtisadi inkişafa və davamlı iqtisadi artıma yol açır. Respublikamızın başlıca strateji məqsədi mövcud imkan və resursları nəzərə almaqla, ölkədə davamlı iqtisadi artım və yüksək sosial rifah, səmərəli dövlət idarəetməsi və qanunun aliliyi, insanların bütün hüquq və azadlıqlarının tam təmin olunması və vətəndaş cəmiyyətinin ölkənin ictimai həyatında fəal statusu ilə səciyyələnən inkişaf mərhələsinə nail olmaqdır. Hazırda AR həm regionda, həm də dünyada iqtisadi baxımdan intensiv iqtisadi inkişafı ilə seçilən, öz mövqeyini birbaşa ifadə edə bilən dövlətlər sırasındadır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz davamlı iqtisadi inkişafın əsas təkanverici qüvvəsi olan bankların fəaliyyəti istənilən dövlətin iqtisadi inkişafında, xarici iqtisadi əlaqələrinin effektiv şəkildə qurulmasında əsas rol oynayır. Müasir bank fəaliyyətinin inkişafı və bu fəaliyyətin hüquqi tənzimlənməsi üçün isə müasir tələblərə cavab verən qanunvericilik bazasının mövcudluğu mütləq şərtidir.

Nəinki bank sektorunun, istənilən sferanı tənzimləyən qanunvericilik sistemində modernizasiya, təkmilləşmə heç vaxt aktuallığını

¹ Betz Frederick. Stability in International Finance: Applications of Price Disequilibrium Theory. SpringerBriefs in Economics. Springer; 1st ed., 2016, p. 1.

² McKenzie D.Michael. International Banking in the new Era: Post-Crisis Challenges and opportunities. International Finance Review. Vol. 11, Bingley, Emerald Publishing Limited, 2010, p. 3.

³ Andrew W. Mullineux, Victor Murinde. Handbook of International Banking. Edward Elgar Publishing Limited. Massachusetts, 2003, p. 6.

⁴ Charles J. Woelfel. Encyclopedia of Banking and Finance. Probus Professional Pub; New ed of 9 Revised ed edition, 1993, p. 125.

⁵ Serrano A.Segura. The Reform of International Economic Governance. Global Law and Sustainable Development. Routledge; New edition edition, 2016, p. 25-26.

itirməyən mövzudur, çünki təkmilləşmə daim inkişafda olan insan davranışı ilə bilavasitə əlaqəlidir. Ölkəmizdə bank sektorunu nizamlayan qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi məsələsinin aktuallığı ölkə başçısının qərarlarında da öz təsbitini tapmışdır. Belə ki, AR Prezidentinin 29 dekabr 2012-ci il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş «Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış» İnkişaf Konsepsiyasında qeyd edilir ki, Konsepsiya çərçivəsində qarşıya qoyulan sosial-iqtisadi hədəflər yüksək səmərə ilə fəaliyyət göstərən, dünya miqyasında rəqabətə qadir olan iqtisadi sistemin formalaşmasını şərtləndirir. Tarixi və müasir təcrübə göstərir ki, belə bir sistem yalnız bazar münasibətləri şəraitində yer ala bilər. Bununla bərabər, iqtisadi və sosial sahələrdə davamlı yüksək artım sürətinin təmin olunması bazar iqtisadiyyatı şəraitində dövlət tənzimləməsinin adekvat şəkildə qurulmasını, qlobal dünya iqtisadiyyatındakı son meylləri və istiqamətləri nəzərə almaqla, bu tənzimləmənin daha da təkmilləşdirilməsini tələb edir.

Qeyd edilən məsələlərin həlli beynəlxalq və milli hüququn əlaqəsi fonunda daha real görünür. Müasir beynəlxalq münasibətlərdə beynəlxalq və dövlətdaxili hüququn yaxınlaşması tendensiyası beynəlxalq hüquqi normaların dövlətlərin milli hüququ ilə razılaşdırılmış şəkildə realizəsi zərurətini meydana çıxarmaqla mürəkkəb nəzəri və praktiki problemlər yaratmışdır. Belə problemlərin effektiv şəkildə həlli beynəlxalq və dövlətdaxili hüququn qarşılıqlı əlaqəsinin gələcək inkişafında əsas meyardır. Bu səbəbdən bank fəaliyyətini tənzimləyən milli qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi, onun beynəlxalq norma və standartlara uyğunlaşdırılması və bank fəaliyyəti üzrə beynəlxalq standartların düzgün realizəsi istiqamətində kompleks elmi araşdırmanın aparılması həm aktual, həm də əhəmiyyətli məsələdir. Respublikamızda bank sektorunun formalaşması və inkişafında, həmçinin bank qanunvericiliyinin təkmilləşməsində beynəlxalq hüquq normalarının rolu böyükdür. Bank fəaliyyətinə beynəlxalq hüququn təsiri müvafiq sferanın qanunvericilik aktlarında öz təsbitini tapmışdır. Məsələn, Banklar haqqında AR Qanununun preambulasında bu Qanunun AR-də bank sisteminin hüquqi bazasının beynəlxalq standartlara tam uyğunlaşdırılması məqsədi ilə qəbul edildiyi birbaşa göstərilir.

Beynəlxalq bank hüquq normalarının dövlətdaxili qanunvericiliyə uyğunlaşdırılması və müxtəlif dövlətlərin, xüsusilə də inkişaf etmiş və zəngin bank təcrübəsinə malik olan dövlətlərin bank işi sahəsində təcrübəsindən yararlanma AR-in müasir bank sektorunun inkişafında, bank fəaliyyətini tənzimləyən qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsində və ümumilikdə iqtisadiyyatın inkişafında irəliyə doğru atılmış mühüm addım hesab oluna bilər. Ona görə də, müvafiq məsələlərin hərtərəfli, müqayisəli şəkildə araşdırılması aktualdır.

Ölkəmizdə bankların əsas fəaliyyət istiqaməti kreditlərin verilməsidir. Banklar kommersiya hüquqi şəxslərin bir növü olduğundan əsas məqsədi gəlir əldə etməkdir, hazırkı şəraitdə bankların əsas gəlirləri də kreditləşmədən formalaşır. Lakin verilən kreditlər lazımı səviyyədə geri qayıtmadıqda, bankın gəliri azalır və bağlanmaq səviyyəsinə qədər gəlib çıxır. Hazırda Respublikamızda 30 bank fəaliyyət göstərir. 2014-cü ildə bu rəqəm 44, 2015-də 37⁶ olmuşdur. Bankların bağlanma səbəbləri arasında verilən kreditlərin qaytarılmaması səbəbi üstünlük təşkil edir. Mövcud vəziyyətdə ciddi dəyişikliklərə zərurət vardır. ABS, xüsusilə zəngin bank təcrübəsinə malik Fransa, İtaliya, Almaniya və Böyük Britaniya kimi Avropa ölkələrində banklar kredit əməliyyatları ilə yanaşı, qiymətli kağızlarla əməliyyatlar, pul köçürmələri, biznes tərəfdaşlığı, investisiya əməliyyatları, beynəlxalq hesablaşmalar, on-layn ödənişlər və s. bank əməliyyatlarından da xeyli gəlir əldə edir. Respublikamızda qeyd edilən əməliyyatlar hələlik qənaətbəxş səviyyədə deyildir. Bu problemin səbəblərindən biri də milli bank qanunvericiliyimizdə qeyd edilən məsələlərin ətraflı şəkildə tənzimlənməməsidir, daha dəqiq desək müvafiq əməliyyatlar normativ hüquqi aktlarda ümumi şəkildə öz təsbitini tapmışdır, lakin işləmə mexanizmləri müəyyən edilməmişdir. Buna görə də, müasir bank əməliyyatları ilə bağlı beynəlxalq hüquq normalarının milli qanunvericiliyə tətbiqi xüsusi aktuallıq kəsb edir.

Müasir bank sektorunda və ümumilikdə ölkənin iqtisadi həyatında aktual problemlərdən biri də ödənişlərin nağdsız qaydada həyata keçirilməsi ilə bağlıdır. Hesab edirik ki, qeyd edilən problemin həllində də xarici təcrübənin tətbiqi məqsədəuyğun hesab edilir. AR-də ödəniş infrastrukturunun yaradılmasına baxmayaraq nağdsız ödənişlərin səviyyəsi elə də yüksək deyildir. Fikrimizcə, beynəlxalq praktikada olduğu kimi bir sıra məsələlərin nəzərə alınması və qanunvericiliyə daxil edilməsi xüsusi aktuallıq kəsb edir. Bunlara qanunvericilikdə stimullaşdırıcı tədbirlərə üstünlük verilməsi, plastik kartlarla aparılan əməliyyatlara tətbiq edilən vergilərdə dəyişikliklər etmək, nağdsız ödəniş alətlərinin ölkəyə idxalı ilə əlaqədar olaraq bir sıra vergi və rüsumlardan azadolmalar, plastik kartlarla ödənişlərdə təhlükəsizlik tədbirlərinin gücləndirilməsi, ilk növbədə konfidensiallığın qorunub saxlanması, infrastruktur imkanlarının genişləndirilməsi, beynəlxalq təcrübədə istifadə edilən bütün alətlərin ölkədə tətbiqi üçün müvafiq təkliflər, nağd puldan istifadəyə məhdudiyətlər daxildir.

Digər vacib bir məsələ əhalinin maliyyə savadlılığının artırılmasına, maarifləndirilməsinə yönəlmiş tədbirlərin azlığı ilə bağlıdır. Bu istiqamətdə Almaniya və Fransa kimi ölkələrin təcrübəsinə müraciət etmək olar.

⁶http://www.fins.az/node/1416#.U5nKkJ_uPM; <http://www.contact.az/docs/2016/Economics&Finance/030900149265az.htm#.V66YEiSLTVQ>

Mövzunu aktuallaşdıran məsələlərdən biri də, hətta müasir dövrdə belə Respublikamızda gündəmdə olan problemlər arasında qalan ipoteka kreditləşməsi ilə bağlıdır. Ölkəmizdə bu sferada infrastruktur və qanunvericilik bazası var, hətta ayrıca qanunvericilik aktı da qəbul edilmişdir (2005-ci il tarixli İpoteka haqqında Qanun), lakin mövcud problemlər öz həllini tam şəkildə tapmamışdır. Belə ki, təyinatı əhalini yaşayış sahələri (ev, mənzil) ilə təmin etmək olan bu kredit növündən kütləvi şəkildə yararlanmaq olmur. Həmçinin kreditin götürülməsi zamanı sənədləşmə, prosedur qaydalar, texniki problemlər və digər maneələr meydana çıxır. AR-də son illərin (2012-2016) kredit vermə təcrübəsi göstərir ki, banklar ipoteka kreditlərinin verilməsində maraqlı deyildir. Bunun bir çox səbəbləri var ki, onlardan biri bu növ kreditlərin uzun müddətə (adətən 20 il) verilməsi və aşağı faizlə (4 və 8%) verilməsi ilə bağlıdır. Kommersiya bankları qısa müddətli (adətən 2 illik), yuxarı faizlə (adətən 30-34 %) və yüksək komissiyon haqqı (2-5 %) müqabilində verilən kreditlərdən daha çox gəlir əldə etdiyindən ipoteka kreditlərində maraqlı deyillər. Bizim fikrimizcə, əhalinin və bank sektorunun maraqları nəzərə alınmaq şərtilə mövcud vəziyyətdən çıxış yolları təklif edilməlidir.

ABŞ və Almaniyada bu sferada müsbət təcrübə vardır. Almaniyada 28 ipoteka bankı fəaliyyət göstərir. ABŞ-da qeyri-kommersiya bank institutlarından ən irisi Yaşayış Krediti Banklarının Federal Sistemidir. Bu Sistem yaşayış sahələrinin əldə edilməsi üçün nəzərdə tutulan kreditlərin təmin edilməsi mənbəyi kimi 1932-ci ildə yaradılmışdır. Sistem ipoteka kreditləri institutlarını kapital bazarı ilə əlaqələndirir. Bu ölkələrdə kreditin rəsmiləşdirilməsi, sənədləşmə kimi prosedur qaydalar da asanlaşdırılmışdır.

Respublikamızın hazırkı bank sistemində, konkret olaraq valyuta sistemində müəyyən problemlər mövcuddur. Bunun ilkin səbəbi dünyada baş vermiş qlobal iqtisadi dəyişikliklər, xüsusilə də dünya bazarlarında neftin qiymətinin kəskin şəkildə düşməsi və nəticədə ölkəmizin milli valyutasının xarici valyuta, əsasən də dollar və avro qarşısında devalvasiyasıdır. 2015-ci ilin fevral və dekabr aylarında milli valyutamızın məzənnəsində baş vermiş dəyişikliklərdən ən çox əziyyət çəkən də elə bank sektoru oldu. Əsas problem xarici valyutada verilmiş kreditlərin qaytarılmasında kütləvi ləngimələr, eyni zamanda bankların xarici valyutada aldıkları borcların qaytarılması ilə bağlı idi. Digər bir problem də əhalinin xarici valyutada banklara yerləşdirdiyi əmanətlərin qaytarılması ilə bağlı meydana çıxmışdı. 3 fevral 2016-cı il tarixdə AR Prezidentinin Fərmanı ilə AR Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatası təsis edildi. Ölkənin maliyyə sisteminin daha da sabit və dayanıqlı, rəqabət qabiliyyətliyi isə

daha yüksək olması üçün maliyyə bazarlarının fəaliyyətinin səmərəli şəkildə təmin olunması, eləcə də kreditorların, investorların və sığorta olunanların hüquqlarının qorunması, maliyyə sektorunun dayanıqlılığını təmin etmək və bu sahədə nəzarət mexanizmlərini təkmilləşdirmək məqsədi ilə bu struktur yaradıldı. Ayrıca təşkilati mexanizm yaradılarsa da, bu istiqamətdə elmi-nəzəri araşdırmaların aparılmasına və effektiv təkliflərin irəli sürülməsinə zərurət vardır, bu baxımdan dissertasiya işində müvafiq məsələlərlə bağlı araşdırma xüsusi aktualıq kəsb edir.

AR təbii sərvətlərlə zəngin olan və neft sektoru inkişaf etmiş bir dövlətdir. Respublikamızda hasilat sənayesi üzrə neft və təbii qaz dominantlıq edir, bu isə ölkənin ÜDM-nin 50%-dən çox hissəsini təşkil edir. Neft və təbii qazla yanaşı, Respublikamızda qeyri-neft sektorunun inkişafı da öz bəhrəsini verir. Ölkəmiz ixrac baxımından neft qiymətlərindən asılıdır. Neft və qaz ixracı 90 faiz təşkil edir. Hazırda neft və qazdan asılılığı azaltmaq üçün özəlləşdirmə, iqtisadiyyatın diversifikasiyası, biznes mühitinin inkişafı da daxil olmaqla geniş miqyaslı islahatlar aparılır. Eyni zamanda, neft qiymətinin düşməsi texnologiyaya, kənd təsərrüfatına, qeyri-neft sektoruna daha çox yatırım etmək imkanı verdi. AR yaxın illərdə neft və qaz qiymətlərindən asılılığı tamamilə aradan qaldıracaqdır. AR Prezidenti cənab İlham Əliyevin sözləri ilə desək, “Azərbaycanın post-neft dövrü artıq başlayıb. Ona görə də, biz dünya bazarında tək neft və qaz satan ölkə kimi deyil, başqa məhsullar satan ölkə kimi də özümüzü tapmalıyıq”⁷. Həm neft, həm də qeyri-neft sektorunun inkişafına təkən verən əsas amillərdən biri ölkədə əlverişli biznes mühitinin yaradılmasıdır. “Əlverişli biznes mühiti” anlayışının əsasını təşkil edən əsas komponentlərdən biri sabit bank sektorudur. AR-də həyata keçirilən iqtisadi siyasətdə əlverişli biznes və investisiya mühiti yaratmaqla daxili və xarici investisiyaların cəlb edilməsi və qeyri-neft sektorunun güclü inkişafına nail olunması mühüm aktualıq kəsb edir. Qeyri-neft sektorunun hərtərəfli, sürətli və səmərəli inkişafının təmin edilməsinin ən zəruri şərtlərindən biri isə bank sektorunun inkişaf etdirilməsi, bankların fəaliyyətində effektivliyinin artırılmasıdır.

Bank fəaliyyəti sferasında beynəlxalq hüquq normalarının milli qanunvericiliyimizə tətbiqini aktuallaşdıran digər vacib bir məsələ bank fəaliyyəti sferasında hüquq pozuntularının, maliyyə fırıldaqçılıqlarının, çirkli pulların yuyulması ilə mübarizə məsələsidir. 1987-ci ildən fəaliyyət göstərən Beynəlxalq Bank Hüququ və Praktikasi İnstitutu bu sferada beynəlxalq normaların milli qanunvericilik aktlarına daxil edilməsini məqsəduyğun hesab edir. Respublikamızda bu sahədə ayrıca normativ-

⁷ <http://xeber.az/ilham-eliyev-munhende-azerbaycana-ve-ermenistana-qiymet-verdi>

hüquqi akt olan Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında Qanun (2009) qəbul edilmişdir.

Dissertasiya işinin obyektini qismində müasir beynəlxalq münasibətlər şəraitində bank fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi, xüsusilə də qlobal iqtisadi dəyişikliklərdən, dünya iqtisadi böhranından sonra milli bank sistemlərinin fəaliyyət imkanlarının qorunması, bank fəaliyyətini tənzimləyən universal və regional xarakterli beynəlxalq-hüquqi normalar, eyni zamanda, Amerika və Avropa ölkələrinin bank sistemlərinin beynəlxalq bank fəaliyyətinə təsiri və ölkəmizin bank qanunvericiliyinin inkişafında beynəlxalq hüquq normalarının rolu, bank işi sahəsində milli qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı məsələlər çıxış edir.

Dissertasiya işinin predmeti bir neçə məsələni əhatə edir. İlk növbədə, beynəlxalq bank hüququnun formalaşması və inkişaf tarixi, müasir durumu, beynəlxalq bank fəaliyyətini tənzimləyən normaların unifikasiyası, ikincisi, beynəlxalq bank tənzimlənməsi normaları və həmin normaların milli qanunvericiliyimizə implementasiyası, üçüncüsü, beynəlxalq bank hüququnun əsas institutları olan veksəl, hesablaşmalar və qarantıya məsələlərinin beynəlxalq və milli qanunvericilikdə hazırkı vəziyyəti, müsbət və mənfi xüsusiyyətlərinin üzə çıxarılması, dördüncüsü, inkişaf etmiş ölkələrin zəngin bank təcrübəsindən yararlanma və milli bank qanunvericiliyimizin müasir şəraitdə bank fəaliyyətinin tənzimlənməsi ilə bağlı imkanlarının, çatışmayan cəhətlərinin müəyyən edilməsidir.

Dissertasiya işinin məqsədi beynəlxalq bank hüququnun anlayışı, predmeti, tənzimləmə obyektini və subyektlərinin müəyyən olunması, beynəlxalq bank hüququnun mənbələri və beynəlxalq bank fəaliyyətini tənzimləyən normaların unifikasiyası, beynəlxalq bank fəaliyyətinin tənzimlənməsinin universal, regional və dövlətdaxili aspektləri, beynəlxalq bank hüququnun əsas institutlar sisteminin dövlətdaxili qanunvericiliklə müqayisəli şəkildə təhlili, ABS, Böyük Britaniya, Almaniya, Fransa və İtaliya kimi inkişaf etmiş və hərtərəfli bank fəaliyyəti praktikasına malik ölkələrin bank sisteminin inkişaf tarixinə və müasir vəziyyətinə nəzər yetirilməsi, daha sonra milli bank qanunvericiliyimizdə bu sferada çatışmayan cəhətlərin üzə çıxarılması və aradan qaldırılması yollarının müəyyən edilməsidir.

Qeyd edilən məqsədə nail olmaq üçün **dissertasiya işində aşağıdakı vəzifələr** müəyyən edilmişdir:

- beynəlxalq bank hüququnun formalaşma tarixi, anlayışı, predmeti və müasir beynəlxalq hüquqda yerinin müəyyən edilməsi;

- beynəlxalq bank hüququnun mənbələr sistemi və subyektləri ilə bağlı məsələlərin araşdırılması;

- bank fəaliyyəti sferasında beynəlxalq hüquq normaları ilə tənzimlənən münasibətlərin xarakterinin, spesifik xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi;

- bank fəaliyyətini nizama salan beynəlxalq və dövlətdaxili hüquq normalarının formalaşması xüsusiyyətlərini təhlil etmək;

- bank fəaliyyətini tənzimləyən universal və regional xarakterli beynəlxalq-hüquqi normaların müqayisəli şəkildə təhlil edilməsi;

- qlobal səviyyədə bank fəaliyyətini tənzimləyən beynəlxalq təşkilatların (Basel Komitəsi, YUNSATRAL) fəaliyyət istiqamətlərinin tədqiqi;

- Avropa İttifaqının direktivləri ilə tənzimlənən Avropa bank hüququnun özünəməxsus fərqli əlamətlərinin müəyyənəşdirilməsi;

- AR-də bank işinin formalaşması, tarixi aspektləri, inkişafı və hazırkı vəziyyəti ilə bağlı məsələlərin tədqiq edilməsi;

- AR-in bank fəaliyyəti sferasında beynəlxalq maliyyə institutları ilə əməkdaşlığı və gələcək perspektivlərin müəyyən edilməsi;

- milli bank işinin inkişafı naminə beynəlxalq hüquqi norma və standartların qanunvericiliyimizə tətbiqi imkanlarının müəyyənəşdirilməsi, bu istiqamətdə beynəlxalq və dövlətdaxili hüququn qarşılıqlı əlaqəsi məsələlərinin araşdırılması;

- bank fəaliyyəti sferasında beynəlxalq hüquq normalarının milli bank qanunvericiliyinin təkmilləşməsi və inkişaf tendensiyasında əhəmiyyətli rolunun müəyyən edilməsi;

- milli bank sektorunun inkişafı, təkmilləşməsi və bankların hazırkı fəaliyyətindəki nöqsanların aradan qaldırılması yönündə təkliflərin irəli sürülməsi.

Dissertasiya işinin elmi yeniliyi onunla əlaqələndirilməlidir ki, kompleks yanaşma və müqayisəli təhlil aparmaqla beynəlxalq bank hüququnun mövcudluğu, anlayışı, beynəlxalq hüquq sistemində yeri milli elmi araşdırmalarımızda ilk dəfə olaraq üzə çıxarılmışdır. İlk dəfə olaraq, beynəlxalq bank fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi mexanizmi xüsusi-hüquqi və ümumi-hüquqi mövqedən ayrıca tədqiqat predmetinə çevrilmişdir. Dissertasiya işi beynəlxalq bank hüququ, onun elmi əsasları, dövlətdaxili qanunvericilik və bank praktikasını əhatə edir, qeyd edilən məsələlər, xüsusilə də, beynəlxalq bank hüququ normalarının və xarici dövlətlərin bank praktikasının milli qanunvericiliyimizə tətbiqi imkanları ilə bağlı məsələlər əvvəllər də kompleks şəkildə araşdırılmamışdır.

Qeyd edilənləri nəzərə alaraq, hazırkı dissertasiya işi problemə geniş və müqayisəli nöqtəy-nəzərdən yanaşır, dissertasiya işində Respublikamızın milli qanunvericiliyinin beynəlxalq hüquq normaları ilə müqayisəli şəkildə təhlili aparılır, dünya dövlətlərinin milli praktikası öyrənilir, bank işi ilə bağlı milli

qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi və müasir bank sektorundakı problemlərin həlli ilə əlaqədar kifayət qədər mühüm təkliflər irəli sürülür. Elmi yeniliyin digər bir tərəfi ondan ibarətdir ki, hüquq ədəbiyyatlarında bank fəaliyyətini tənzimləyən beynəlxalq hüquq normalarının inkişaf istiqamətləri, beynəlxalq bank hüququnun hazırkı problemləri, həmçinin müvafiq problemlərin həlli ilə bağlı beynəlxalq və dövlətdaxili hüquq münasibətlərinin təhlili müqayisəli və qarşılıqlı şəkildə öyrənilməmişdir. Hazırkı tədqiqat isə qeyd edilən istiqamətlərdə geniş beynəlxalq müqavilə praktikasının, müxtəlif dövlətlərin qanunvericiliklərinin və hüquq ədəbiyyatında mövcud fikir müxtəlifliyinin müqayisəli analizi əsasında aparılmışdır. Bundan başqa, bank hüququnun inkişafı problemlərinin həlli ilə əlaqədar beynəlxalq və milli hüquq normalarının qarşılıqlı münasibətlərinin təhlili də kifayət qədər əhəmiyyətlidir. Bütün bu məsələlərlə əlaqədar mühüm elmi araşdırmaların aparılması, son nəticədə bank hüququ ilə əlaqədar beynəlxalq normativ-hüquqi bazanın və milli qanunvericiliklərin daha da təkmilləşdirilməsinə bilavasitə kömək etmiş olacaqdır.

Tədqiqatın elmi yeniliyini özündə ifadə edən aşağıdakı **yeni elmi müddəalar** müdafiəyə təqdim olunur:

1. Beynəlxalq bank hüququnun predmeti beynəlxalq xarakterli bank münasibətləridir. Bu münasibətlərin əsasını xüsusi obyekt – bankların təşkili və fəaliyyətini, həmçinin onların apardığı bank əməliyyatlarını özündə birləşdirən beynəlxalq bank fəaliyyəti təşkil edir. Beynəlxalq bank hüquq münasibətləri özünəməxsus təşkilati (ümumi-hüquqi) və mülkiyyət (xüsusi-hüquqi) elementlərinin mövcudluğundan yaranan qeyri-həmcinsliyi ilə xarakterizə olunur. Nəticədə həmin hüquq münasibətləri beynəlxalq xarakterli dövlətlərarası bank hüquq münasibətlərində və “xarici element”lə təchiz olunmuş milli bank hüquq münasibətlərində, o cümlədən beynəlxalq-xüsusi hüquq münasibətlərində çıxış etməklə müxtəlif formalar alır.

2. Beynəlxalq bank hüquq münasibətlərinin qeyri-həmcins xarakteri tətbiq edilən hüquqi tənzimləmə metodlarının xüsusiyyətinə təsir göstərir. Beynəlxalq bank hüquq münasibətlərində təşkilati elementlərin mövcudluğu onların tənzimlənməsi üçün maddi-hüquqi xarakterli subordinasiya metodunun, mülkiyyət elementləri isə maddi-hüquqi xarakterli koordinasiya metodunun, həmçinin kollizion-hüquqi metodun tətbiqini nəzərdə tutur. Beynəlxalq bank hüququnun qeyri-həmcins, kompleks xarakteri öz təbiətinə görə müxtəlif hüquq mənbələri ilə bağlıdır. Həmin mənbələr müvafiq hüquq sahəsini formalaşdırır və normativ substansiyanın əks olunma forması kimi çıxış edir. Beynəlxalq bank hüququnun mənbələri sırasına beynəlxalq müqavilə və adət, milli

qanunvericilik, məhkəmə-arbitraj praktikası (anqlo-sakson hüquq sistemi ölkələri) və beynəlxalq təşkilatların normativ-hüquqi aktları daxildir.

3. Beynəlxalq bank hüququ mənbələrinin müxtəlifliyini nəzərə alaraq, qeyd etmək lazımdır ki, həmin tərkibə keyfiyyət baxımından fərqli təbiətə malik normalar daxildir: beynəlxalq müqavilə və adətlər, dövlətdaxili xarakterli milli qanunvericilik normaları. Beynəlxalq bank hüququnda hüquqi tənzimləmə metodlarının müxtəlifliyi maddi-hüquqi və kollizion-hüquqi normaları özündə cəmləşdirməyə imkan verir. Beynəlxalq bank hüququ normalarının belə fərqliliyi onların müxtəlif kateqoriyalara bölünməsinə şərait yaradır. Beynəlxalq bank hüququ üçün birbaşa fəaliyyət xarakterinə malik və imperativ xarakterli normaların mövcudluğu xasdır. Beynəlxalq bank hüququ spesifik tənzimləmə obyektinə və predmetinə malik subyektlər dairəsi ilə xarakterizə olunur. Beynəlxalq bank hüququnun subyektləri qismində özündə suverenlik (dövlət, beynəlxalq təşkilat) və qeyri-suverenlik (hüquqi və fiziki şəxslər) xüsusiyyətlərini birləşdirən müxtəlif hüquqi təbiətli subyektlər çıxış edir.

4. Beynəlxalq bank hüququnun əsas kateqoriyalarından biri prudensial bank tənzimlənməsidir. Bu kateqoriya dövlət-hakimiyyət xarakterli normalar sistemini formalaşdırır və əsas məqsədi ümumilikdə bank sisteminin stabil və etibarlı fəaliyyətinin təmin edilməsidir, bank fəaliyyətinin lisenziyalaşdırılması və dövlət qeydiyyatı vasitəsilə əmanətçilərin maraqlarının qorunması, bankların fəaliyyəti üçün iqtisadi normativlərin müəyyən edilməsi və əsas aləti dövlətin adından təsir tədbirlərinin (sanksiya) tətbiqi olan bank nəzarətinin həyata keçirilməsidir. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində prudensial bank tənzimlənməsi 3 funksiya yerinə yetirir: preventiv, müdafiə və təminədi.

5. Bank işinin intensiv şəkildə beynəlmilləşməsi və maliyyə bazarlarının geniş inteqrasiyası bank fəaliyyətinin prudensial tənzimlənməsi sahəsində sıx əməkdaşlığa şərait yaratmışdır. Bu əməkdaşlıq universal və regional səviyyələrdə realizə olunur. Universal səviyyədə (Bazel Komitəsi, Beynəlxalq Ticarət Palatası çərçivəsində) və regional səviyyədə (Avropa İttifaqı çərçivəsində) əməkdaşlıq prosesi ümumi xüsusiyyətlərlə yanaşı, özünəməxsus spesifik xüsusiyyətlərə də malikdir. Hər iki səviyyədə əməkdaşlıq bir-biri ilə qarşılıqlı şəkildə bağlıdır. Hər iki əməkdaşlıq prosesinin aparıcı qüvvələri olan dövlətlər bir-biri ilə həm regional, həm də beynəlxalq səviyyədə əməkdaşlıq edirlər. Bank fəaliyyətini tənzimləyən universal xarakterli beynəlxalq hüquq normaları Bazel Komitəsi, Beynəlxalq Ticarət Palatası tərəfindən işlənib hazırlanır və tövsiyə xarakterlidir, lakin Avropa bank hüququ normaları məcburi hüquqi

qüvvəyə malik Avropa İttifaqı direktivlərində öz təsbitini tapdığından regional bank hüququ normaları daha effektiv təsir gücünə malikdir.

6. İnkişaf etmiş dövlətlərin, konkret olaraq, ABŞ, Böyük Britaniya, Almaniya, Fransa və İtaliyanın bank sisteminin müasir bank işi sahəsində rolu, həmin dövlətlərin mərkəzi bankları və kommertiya banklarının beynəlxalq və daxili bank işi sahəsində təcrübəsi və bu təcrübədən yararlanma Respublikamız üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Qeyd edilən dövlətlərin seçilməsi də təsadüfi deyildir, belə ki, bu bir neçə səbəblə izah olunur. İlk növbədə, dünya iqtisadi və siyasi arenasının liderləri məhz bu dövlətlərdir, ABŞ – iqtisadi və ticarət dövriyyəsi gücünə görə liderdir, Böyük Britaniya – dünyanın ən qədim və zəngin mərkəzi bank praktikası (İngiltərə Bankı timsalında), Almaniya və Fransa – hazırda dünyada ən böyük, hərtərəfli, geniş filiallar şəbəkəsinə malik kommertiya bank sektoru və bank xidməti təklif edən banklara malikdir, nəhayət bank işinin və bankların vətəni olan İtaliya çıxış edir.

7. AR-də bank sektorunun formalaşması və inkişafında, xüsusilə də qiymətli kağızlarla əməliyyatların nizamlanmasında beynəlxalq bank hüququ normalarından, əsasən də beynəlxalq konvensiya və sazişlərin müddəalarından istifadə edilmişdir. Lakin bank işinin əsas elementləri olan hesablaşma, kreditləşmə, elektron ticarət kimi əməliyyatlarda beynəlxalq təşkilatların qərar və nəşrlərindən AR-də az istifadə edilir. Beynəlxalq Ticarət Palatası, YUNSIŞRAL kimi bank fəaliyyətində effektiv işlər görmüş təşkilatların tövsiyələri əsasında milli bank qanunvericiliyimizin və ümumilikdə milli bank sektorumuzun daha effektiv inkişafı və mövcud problemlərin səmərəli şəkildə həlli daha realdır.

8. Bank fəaliyyətində normayaradıcılıq zamanı bankların problemlərlə qarşılaşmaq və həmin problemləri həll etmə bacarığı tendensiyasına geniş yer ayrılmalıdır. 2008-2009-cu illərin dünya iqtisadi böhranı, 2015-ci il dolların məzənnəsindəki dəyişikliklər müasir dövrün banklarında hər zaman risklərlə qarşılaşmaya hazırlıq qabiliyyətinin olması zərurətini meydana çıxarmışdır. Bank fəaliyyətini tənzimləyən qanunlar qəbul edilən zaman “problemlərin ilkin həlli” meyarına xüsusi yer ayrılmalıdır. Bu məsələnin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, banklar baş verəcək böhran və ya maliyyə itkisi zamanı ilk növbədə hansı tədbirləri həyata keçirməlidir, yəni problemin dəf edilməsinə qarşı ilkin müdafiə tədbiri olmalıdır. 2015-ci ildə baş vermiş devalvasiyalardan sonra banklarda kütləvi ixtisarlara, bankların bağlanması kimi arzuolunmaz hallar baş verdi. Bu problemin effektiv həlli yolu hesab edilmir. Fikrimizcə, belə məsələlərdə xarici təcrübəyə istinad etmək olar. Fransada qəbul edilən 2013-cü il Bank fəaliyyəti haqqında Qanun kredit təsisatlarından və

investisiya firmalarından tələb edir ki, baş verə biləcək böhrandan sığortalanmaq üçün profilaktik bərpa planları işləyib hazırlasınlar.

9. Müasir dövrdə AR-in beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə artan nüfuzu, Respublikamızın bütün sahələrdə regionun birinci dövlətinə çevrilməsi, 2015-ci ildən ölkəmizin post-neft dövrünə keçid etməsi siyasi, iqtisadi, mədəni sahələrdə yeni münasibətlərin formalaşmasına gətirib çıxarmışdır. Belə münasibətlərin effektiv şəkildə tənzimlənməsi ilk növbədə, beynəlxalq hüquqi normalara uyğun yeni standartların işlənilib hazırlanması zərurəti yaratmışdır. Bu səbəbdən beynəlxalq hüquqi normaların milli qanunvericiliyimizə implementasiyası əsasında yeni tənzimləmə mexanizmləri yaradılmalıdır. Beynəlxalq hüququn dövlətdaxili hüquqla əlaqəsi zamanı onların bir-birinə qarşılıqlı təsiri baş verir. Bu prosesdə ilkin rolu dövlətdaxili hüquq yerinə yetirir, çünki onun təsiri ilə beynəlxalq hüquqi normalar yaradılır. Beynəlxalq hüquq milli hüquq sistemlərinin bütün müsbət xüsusiyyətlərini özünə götürərək yenidən hər bir dövlətin hüquq sistemində nüfuz etməyə başlayır. Bu beynəlxalq bank hüquq normalarının bu sahədə dövlətdaxili qanunvericiliklə qarşılıqlı əlaqələrində də eyni xüsusiyyətlərə malikdir.

10. Bank fəaliyyəti tarixən dəyişən kateqoriyadır. İstənilən dövlətdə normal bank sektorunun mövcudluğu, ilk öncə, iqtisadi mühtdən asılıdır. Onun məzmunu, həcmi, strukturu cəmiyyətin və dövlətin inkişafına adekvatdır. Bu baxımdan hər bir dövlətdə bank sektorunun inkişafı həmin dövlətin iqtisadi inkişafı ilə yanaşı, siyasi sabitliyi, sivil qanunvericilik bazasının mövcudluğundan əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Bu prosesə elmi yanaşma belə bir fikir irəli sürməyə imkan verir ki, bank hüququ sahəsində beynəlxalq hüquqi normalar o zaman reallığa çevrilir ki, vətəndaş cəmiyyəti və hüquqi dövlət quruculuğu başa çatsın. Bu kontekstdə vətəndaş cəmiyyəti institutları bank sektorunun inkişafı məqsədilə dövlətə praktiki olaraq təsir göstərmək imkanına malik olur.

11. Bank sektorunda kreditlərin verilməsi proseduru əhatəli olmalıdır, yəni kredit verildə çoxsaylı sənədlər, prosedur qaydalar, rəsmiliklər yox, daha konkret və düzgün araşdırma aparılmalıdır. Məsələ ondadır ki, banklar kredit verərkən insanların real imkanlarını, həmin kreditin qaytarılma potensialını və verilən kreditin təyinatı üzrə istifadəsi kimi ən zəruri meyarlara göz yuma bilir. Bir sözlə kredit verərkən insanların maddi durumu, sosial rifahı da nəzərə alınmalıdır. Bu səbəbdən Respublikamızda sosial təminat sahəsində insan hüquqlarının müdafiəsinə, müvafiq sferada beynəlxalq hüquqi standartların realizəsi mexanizmlərinin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə diqqət artırılmalıdır.

12. Respublikamızda bank əməliyyatlarının tənzimlənməsi dövlətdaxili qanunvericilikdən, AR-in tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən, beynəlxalq bank praktikasından, adətlərdən ibarətdir. Beynəlxalq hüququn ümumtanınmış prinsipləri birbaşa olaraq bu qanunvericilik sisteminə daxil olmasa da, onun formalaşmasında və prinsiplərinin müəyyən edilməsində hüquqi əsas qismində çıxış edir. Bank hüququ sferasında beynəlxalq hüquq normalarının AR-in hüquq sisteminə implementasiyası, yalnız bu normaların milli səviyyədə tətbiq edilməsi və dövlətdaxili qanunvericiliyin həmin normalara uyğunlaşdırılması ilə nəticələnir, həmçinin dövlətdaxili və beynəlxalq məhkəmə prosedurlarının qarşılıqlı fəaliyyətdə olması ilə müşayiət olunur.

13. Beynəlxalq-hüquqi normalarının milli məhkəmələr tərəfindən tətbiqi məsələsində ortaya çıxan əsas problemlərdən biri beynəlxalq normaların düzgün təfsir olunmaması, məzmun və mahiyyətinin düzgün şərh edilməməsidir. Bu səbəbdən qeyd edilən problemlə qarşılaşmaq üçün effektiv fəaliyyət mexanizmlərinin işlənilib hazırlanması zəruridir. Bank fəaliyyətinin tənzimlənməsi sferasında beynəlxalq və dövlətdaxili hüququn qarşılıqlı hüquq normalarının realizəsi ilə bağlı normativ mexanizmlər mövcud olmalıdır. Hazırda bank işi sferasında mübahisələrin həlli zamanı milli məhkəmələrimiz tərəfindən beynəlxalq hüquq normalarının tətbiqində ciddi problemlər mövcuddur. Məhkəmələrin qarşısında çox vaxt, xüsusilə də kolliziya hallarında belə bir sual meydana çıxır – hansı beynəlxalq hüquq normasını seçməli və ya tətbiq etməli. Belə problemlərin uğurlu həlli və düzgün normanın seçilməsi müvafiq sferada həm nəzəri, həm də praktiki fəaliyyət tələb edir.

14. Son illərdə bank işi ilə bağlı məhkəmələrdə baxılan mübahisələrdə effektivlik meyarı aşağı səviyyədədir. Bu müddəanın əsasında bir neçə vacib problem dayanır: yalnız kredit borcları ilə bağlı işlərə baxılır; digər bank əməliyyatları ilə bağlı işlər isə demək olar ki baxılmır, bu hal isə məhkəmələrdə bank mübahisələri ilə bağlı zəif praktikanın formalaşmasına gətirib çıxarır; baxılan işlərdə yalnız milli qanunvericilik tətbiq edilir, beynəlxalq hüquq normaları nisbətən zəif və ya az tətbiq olunur. Bütün bu məsələlər isə cəmiyyətdə müəyyən problemə, əhalinin bank işi ilə bağlı mübahisələrdə əvvəlcədən uduzmuş tərəf kimi çıxış etməsinə və məhkəməyə inamsızlığa yol açır.

Tədqiqat işinin metodoloji əsasını dialektikanın kateqoriya və prinsipləri, o cümlədən hüquq elmində hamılıqla qəbul olunan ümumnəzəri və xüsusi elmi metodlar təşkil edir. Dissertasiyada formal-məntiqi metoddan, müqayisəli hüquq metodundan və tarixi metoddan, sistemli

analiz metodundan daha çox istifadə edilmişdir. Bundan başqa tədqiqat işində konkret-sosioloji və digər elmi metodlar da tətbiq edilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri əsası kimi Azərbaycan və xarici ölkə tədqiqatçılarının müvafiq sahədə fundamental əsərlərindən istifadə olunmuşdur. Dissertasiya işində bank işi, dünya iqtisadiyyatı və beynəlxalq hüquq sferasında tədqiqat aparən bir sıra yerli alimlərin – A.Ə.Əliyev, A.Ş.Şəkərəliyev, Ə.İ.Əliyev, Ə.İ.Sadiqov, Ə.M.Abbasov, Ə.Q.Məmmədov, O.F.Əfəndiyev, E.M.Sadiqov, R.V.Əsgərova, R.A.Bəşirov, V.Z.Zeynalov, F.Ş.Kaşıyeva, Z.F.Məmmədov, L.H.Hüseynov; əcnəbi alimlərdən, ilk növbədə, rus ailmlərindən Q.A.Avanesova, V.A.Belov, P.N.Biryukov, V.V.Vitryanskiy, A.A.Vişnevskiy, L.X.Yefimova, E.F.Jukov, T.P.Lazareva, K.D.Lubençenko, T.N.Neşatayeva, L.A.Novoselova, O.M.Oleynik, N.V.Sapojnikov, N.B.Topornin, A.A.Feldman, İ.O.Xlestova, A.M.Erdelevskiy, Qərbi Avropa və Amerikan alimlərindən L.Nikolas, J.A.Kelusak, M.Lyuis, K.T.Devis, J.Uolker, A.V.Mullineuks., V.Murinde, K.Suk-Jonq, M.D.MakKenzi, C.Felsenfeld və başqalarının əsərlərindən müqayisəli şəkildə istifadə edilmişdir.

Tədqiqat işinin normativ bazasını bank fəaliyyətinin müxtəlif sferalarını tənzimləyən beynəlxalq saziş və konvensiyalar, bank işinin hüquqi tənzimlənməsi sahəsində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatların (əsasən də, Bazel Komitəsi, Beynəlxalq Ticarət Palatası) qərar və tövsiyələri, Avropa İttifaqının direktivləri, bank işi sahəsində formalaşmış beynəlxalq adətlər, bank fəaliyyətinin nizamlanmasına dair beynəlxalq və milli məhkəmə qərarları, bank fəaliyyəti sahəsində qabaqcıl ölkələrin dövlətdaxili qanunvericilik aktları və bank işi sferasında AR-in milli qanunvericiliyi təşkil edir.

Tədqiqatın nəzəri və praktiki əhəmiyyəti. Dissertasiya işinin nəzəri əhəmiyyəti beynəlxalq bank fəaliyyətini tənzimləyən beynəlxalq hüquqi standartların milli bank işində və bank sektorunun inkişafı istiqamətində realizəsi probleminin elmi əsaslılığı ilə bağlıdır. Beynəlxalq bank hüququ normalarının milli qanunvericiliyə tətbiqi milli bank işinin və bank sektorunun müasir vəziyyəti və gələcək inkişafı üçün yenilənmə və mövcud qanunvericilik bazasının məzmun və mahiyyətinin yenidən işlənilib hazırlanmasını tələb edir. Fikrimizcə, dissertasiya işinin nəticələri beynəlxalq xüsusi hüquq, beynəlxalq ticarət hüququ, bank hüququ, vergi hüququ, maliyyə hüququ, maliyyə-kredit işi, müqayisəli hüquq elmləri üçün xüsusi maraq kəsb edir.

Dissertasiya işinin praktiki əhəmiyyəti beynəlxalq bank hüququ haqqında biliklərin sistemləşdirilməsi, genişləndirilməsi və dərinləşdirilməsi ilə bağlıdır. Müəllif müvafiq sferada qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsini, milli bankların beynəlxalq əməliyyatlarını

tənzimləyən ayrıca qanunvericilik aktının qəbul edilməsini təklif edir. Qeyd edilənləri nəzərə alaraq, tədqiqat işindən bank hüququ, beynəlxalq bank hüququ, bankların beynəlxalq əməliyyatlarının hüquqi tənzimlənməsi, maliyyə hüququ kurslarının işlənilib hazırlanmasında və ali təhsil müəssisələrində tədris olunmasında da istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın nəticələrinin aprobeiasyası. Dissertasiya işi BDU “Beynəlxalq xüsusi hüquq və Avropa hüququ” kafedrasında yerinə yetirilmiş, geniş müzakirə edilmiş və əsas müdafiəyə tövsiyə edilmişdir. Dissertasiya işinin əsas müddəaları müəllifin dissertasiyasının mövzusu üzrə AR, Ukrayna və Moldovanın nüfuzlu elmi jurnallarında müxtəlif dillərdə (azərbaycan, rus) dərc etdirdiyi elmi əsərlərdə, o cümlədən beynəlxalq elmi konfransın materiallarında öz əksini tapmışdır.

Dissertasiyanın strukturu. Dissertasiya işi giriş, doqquz paragrafdan ibarət üç fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

İŞİN ƏSAS MƏZMUNU

Tədqiqat işinin giriş hissəsində mövzunun aktuallığı əsaslandırılır, tədqiqatın məqsəd və vəzifələri, onun metodoloji və nəzəri əsasları müəyyənləşdirilir, işin elmi yeniliyi, müdafiəyə təqdim edilən yeni elmi müddəaları və praktik əhəmiyyəti izah edilir, tədqiqatın nəticələrinin aprobeiasyası və tədqiqatın strukturu haqqında məlumat verilir.

Birinci fəsil “Beynəlxalq bank hüququ bank fəaliyyətinin tənzimi sferasında beynəlxalq hüquq normalarının sistemi kimi” adlanır və üç paragrafdan ibarətdir.

Birinci paragrafda beynəlxalq bank hüququnun formalaşma tarixi, mahiyyəti və əsas xüsusiyyətləri ilə bağlı məsələlər tədqiq edilir.

Müxtəlif dövlətlərin bank sistemləri bir-birindən ayrılıqda, təcrid olunmuş şəkildə fəaliyyət göstərmir, əksinə, onlar daimi qarşılıqlı təsirdə və qarşılıqlı asılılıqdadırlar. Beynəlxalq iqtisadiyyatın və beynəlxalq iqtisadi münasibətlərin inkişafı milli bank sistemlərində “xarici təsirin” əmələ gəlməsinə gətirib çıxarır. Bu proses xarici kapitalın bu və ya digər dövlətin bank sektoruna daxil olması, bank tənzimləməsi üzrə ümumi standartların işlənilib hazırlanması üçün universal və regional əməkdaşlığın inkişafı, bank xidmətləri üzrə transsərhəd bazarın formalaşması şəklində baş verir.

Qeyd edilənlər qanunauyğunluqla spesifik hüquqi kompleksin formalaşmasına gətirib çıxarır. Onun tənzimləmə obyektini xarici elementin təsiri altında olan bank fəaliyyətidir. Bu kompleks beynəlxalq bank hüququ adlanır.

Beynəlxalq bank hüququnun predmeti bank hüquq münasibətləridir. Beynəlxalq bank hüququ xarici və ya beynəlxalq elementli bank hüququ münasibətlərini tənzimləyən və öz predmetinə, mənbələr sisteminə malik beynəlxalq hüququn mühüm sahəsidir. Beynəlxalq bank hüququnun tənzimləmə obyektini beynəlxalq bank əməliyyatları təşkil edir. Elmi ədəbiyyatlarda beynəlxalq bank əməliyyatları ölkə sərhədlərini aşan bankçılığın istənilən forması (Dani Arbuckle)⁸, bank fəaliyyətinin transsərhəd və beynəlxalq valyuta aspektlərini əhatə edən bir növü (M.Lyuis və K.Devis)⁹ və investisiya fəaliyyətini realizə edən “çoxmillətli bank fəaliyyəti” (M.Bukli və M.Kasson)¹⁰ kimi də qəbul edilir.

Dissertasiyada, bankların yaranması və inkişaf tarixi ilə bağlı müxtəlif mənbələrdə verilən məlumatlar ümumiləşdirilərək şərti olaraq aşağıdakı mərhələlər fərqləndirilir: 1) Qədim dünya tarixindən 1165-ci ildə Venesiya şəhərində Montenyeva Bankının yaranmasına qədər olan dövr; 2) 1165-ci ildən 1694-cü ildə İngiltərə Bankının yaradılmasına qədər olan dövr; 3) 1694-cü ildən XVIII əsrin sonlarına kimi olan dövr; 4) XIX əsrin əvvəllərindən XX əsrin 80-ci illərinə qədər olan dövr; 5) XX əsrin 80-ci illərindən hazırkı dövrə qədər olan mərhələ.

İkinci paragrafda beynəlxalq bank hüququnun mənbə və subyektləri ilə bağlı məsələlər tədqiq edilir.

Paragrafda beynəlxalq bank hüququnun mənbələri kimi fərqləndirilir: beynəlxalq müqavilələr; beynəlxalq adət; dövlətdaxili qanunvericilik. Dövlətdaxili qanunvericilik beynəlxalq bank hüququ normalarının formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Xarici elementli bank münasibətlərini tənzimləyən milli bank hüququ normaları qanunlarda və qanun qüvvəli normativ aktlarda təsbit edilə bilər.

Beynəlxalq müqavilələr beynəlxalq bank hüququnun müasir inkişaf mərhələsində daha aparıcı rol oynayır. Məhz beynəlxalq müqavilələr beynəlxalq bank hüququnun həm kollizion-hüquqi, həm də maddi-hüquqi normalarını unifikasiya etməyə imkan verir. Ayrı-ayrı dövlətlərin bank qanunvericilikləri və bir-birindən fərqli çoxlu sayda normalar beynəlxalq maliyyə dövriyyəsinin effektiv və qısa zaman ərzində inkişafına əngəl olur. Bu problemin həlli vasitəsi beynəlxalq bank hüququ normalarının unifikasiyasıdır. Normaların unifikasiyasında əsas rolu Xüsusi Hüququn Unifikasiyası üzrə Beynəlxalq İnstitut (UNİDRUA), Beynəlxalq Ticarət Hüquq üzrə BMT Komissiyası (YUNSIŞRAL) və Beynəlxalq Ticarət Palatası oynayır.

⁸ Dani Arbuckle. Defining International Banking. http://www.ehow.com/about_5526334_definition-international-banking.html.

⁹ Lewis M. and K. Davis. Domestic and International Banking, Cambridge, Philip Allan Publishers LTD, 1987, p. 219-221.

¹⁰ Buckley Peter J. and Mark Casson. The Future of the Multinational Enterprise, 25th Anniversary Edition, London, 2002, Macmillan. p. 33.

UNİDRUA çərçivəsində bank fəaliyyəti sahəsində bir sıra konvensiyalar işlənib hazırlanmışdır: Beynəlxalq maliyyə lizinqi haqqında Ottava Konvensiyası (1988), Beynəlxalq maliyyə faktorinqi haqqında Ottava Konvensiyası (1988), Daşınar əmlaka münasibətdə beynəlxalq qarantiyalar haqqında Keyp Taun Konvensiyası (2001), Qiymətli kağızlar üzrə Cenevrə Konvensiyası (2009).

YUNİSTRAL-ın fəaliyyətinin nəticəsi olaraq Beynəlxalq köçürmə və beynəlxalq sadə veksellər haqqında Konvensiya (1988), Beynəlxalq kredit köçürmələri haqqında Nümunəvi Qanun (1992), Müstəqil qarantiyə və ehtiyat akkreditivlər haqqında Konvensiya (1995), Beynəlxalq ticarətdə debitor borcların güzəşti haqqında Konvensiya (2001), Beynəlxalq kontraktlarda elektron rabitənin istifadəsinə dair Konvensiya (2005), Yüklərin tam və ya hissəvi şəkildə dənizlə beynəlxalq daşınmasına dair Konvensiya (2008), Müqavilə əsaslı investor-dövlət arbitrajında şəffaflıq haqqında Konvensiya (2015).

Beynəlxalq bank hüququ münasibətlərinin çoxşaxəli xarakteri onun subyektlərinə də sirayət edir. Bura beynəlxalq ümumi hüququn klassik subyektləri (dövlət, beynəlxalq təşkilat) və dövlətdaxili hüququn subyektləri (hüquqi və fiziki şəxslər) daxildir. Hüquqi təbiətinə görə müxtəlif subyektlərin daxil olduğu münasibətlər dövlətlərarası və ya milli forma alır. Beynəlxalq təşkilatlar beynəlxalq hüququn, o cümlədən beynəlxalq bank hüququnun subyektini sayılır. Dövlətlərarası təşkilatların beynəlxalq hüquq subyektliyi vardır. Beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının fəaliyyətinin effektivliyi üzv-dövlətlərin hökumətlərinin qarşılıqlı münasibətlərindən asılıdır.

Üçüncü paragrafda bank fəaliyyəti sferasında beynəlxalq hüquq normaları ilə tənzimlənən münasibətlər tədqiq olunur. Belə münasibətlərə əsasən qiymətli kağızlar (veksel, çek), nağdsız hesablaşmalar, qarantiyə, lizinq, faktorinq və digər bank əməliyyatlarının realizəsi gedişində meydana çıxan münasibətlər daxildir.

Qiymətli kağızlar arasında veksəl və çek daha çox istifadə edilir. Veksəl beynəlxalq xüsusi hüququn müxtəlif dövlətlərin hüquqi normaları tərəfindən ən çox kolliziyaya məruz qalan institutudur. Ümumiyyətlə, veksəl hüququnun yaranması ticarət münasibətlərinin inkişafının nəticəsidir. E.Pirson qeyd edir ki, anqlosakson və kontinental sistem dövlətlərinin kommersiya hüququ öz mənbəyini “tacirlər hüquq”undan götürür. Bu hüquq Orta əsrlərdə bütün xalqlar üçün ümumi idi və təbii hüququn tərkib hissəsi kimi çıxış edirdi. Tacir hüququnun spesifik

xüsusiyyəti onda idi ki, onun normaları hüquqşünaslar tərəfindən deyil, tacirlərin özləri tərəfindən yaradılırdı¹¹.

Veksellə bağlı münasibətlər daha çox kollizion xarakterli olduğundan bu sahədə dünyanın əksər dövlətlərini birləşdirən beynəlxalq hüquqi akt qəbul etmək mümkün olmamışdır. Bununla belə, Köçürmə və sadə veksəl üzrə vahid qanun haqqında Konvensiya (1930), Beynəlxalq köçürmə və beynəlxalq sadə veksellər haqqında Konvensiya (1988) qəbul edilmişdir. Çeklə bağlı beynəlxalq münasibətlər Cenevrə çek konvensiyaları (1931) ilə tənzimlənir.

Hesablaşma hüquq münasibətləri mülki hüquq münasibətlərinin bir növüdür. Bu münasibətlər ödəyicinin hərəkətlərindən irəli gəlir. Həmin hərəkətlər başqa şəxsə, yəni ödənişi alana ödənişin həyata keçirilməsinə yönəlir. Hüquq ədəbiyyatlarında hesablaşma münasibətlərinin hüquqi təbiəti problemi fikir müxtəlifliyi doğuran məsələlərdəndir. Bu, onunla izah olunur ki, “hesablaşma”, “hesablaşma münasibətləri”, “pul öhdəliyi” terminləri normativ-hüquqi aktlarda geniş tətbiq olunsada, onların konkret anlayışı verilmir. Hesablaşma münasibətlərinin müstəqil xarakterə malik olub-olmaması müəlliflər arasında fikir ayrılığının yaranmasını şərtləndirən əsas problemlərdən birinə çevrilmişdir.

İkinci fəsil “Bank fəaliyyəti sferasında beynəlxalq hüquq normaları və inkişaf etmiş dövlətlər praktikası” adlanır və üç paragrafdan ibarətdir.

Birinci paragrafda bank fəaliyyəti sahəsində qəbul edilmiş universal beynəlxalq-hüquqi normalar tədqiq edilir.

XXI əsrdə artıq milli bank sistemləri və tənzimləmə mexanizmləri qlobal dəyişikliklərə effektiv şəkildə tab gətirə bilmədi. Xüsusilə də, qlobal iqtisadi dəyişikliklər, dünya iqtisadi və maliyyə böhranları, yeni tendensiyalar, beynəlxalq ticarətdə innovasiyaların tətbiqinin intensivləşməsi bank fəaliyyətində yeni beynəlxalq nizamasalma metodlarının istifadəsini obyektiv zərurətə çevirdi.

1974-cü ildə Almaniya Federativ Respublikasına məxsus “Bankhaus Herschtatt” Bankının iflası ilk beynəlxalq bank böhranına səbəb oldu. Bu hadisə nəticəsində Bank Nəzarəti üzrə Bazel Komitəsi təsis edildi. Bazel Komitəsi 1975-ci ildə ABŞ, Almaniya, Yaponiya, Böyük Britaniya, Fransa və İtaliya kimi iri dövlətlərin mərkəzi bank rəhbərlərinin razılığı ilə yaradılmışdı. Bazel Komitəsi kapitalın yetərliyi üzrə bir çox beynəlxalq standartlar qəbul etmişdir. Həmin standartlar Basel I, II, III kimi də adlandırılır. Bank kapitalının yetərliyi

¹¹ Pearson E.S. Law for European Business Studies. London, Ft Prentice Hall, 1994, p. 6.

müəyyən edilməsi problemi uzun müddət banklar və tənzimləmə orqanları arasında mübahisə və tədqiqat obyektinə olmuşdur. Banklar gəlirlilik və aktivlərin artırılması üçün kapitalının minimumuna üstünlük verir, tənzimləmə orqanları isə müflis olma riskinin azaldılması üçün böyük kapitalın olmasının tərəfdarıdır. Bazel III bank kapitalının yetərliyi, stress testinq, həmçinin bazarın likvidlik riski sahəsində qlobal normativ hüquqi bazadır və 2010-2011-ci illərdə Bazel komitəsi tərəfindən təsdiq edilmişdir. Dünyada baş verən qlobal iqtisadi dəyişikliklərə qarşı cavab tədbiri kimi qəbul edilən bu sənədin məqsədi bank işi sferasında risklərin idarə edilməsi keyfiyyətinin artırılmasıdır, bu isə öz növbəsində dünyada stabil maliyyə mühitinin qorunub saxlanmasına gətirib çıxarmalıdır. Bazel III realizəsi 2012-2019-cu illəri əhatə edir.

Bazel Komitəsinin fəaliyyəti ilə yanaşı, universal xarakterli beynəlxalq normalar bank əməliyyatlarının müxtəlif sferalarının tənzimlənməsi sahəsində də qəbul edilmişdir. Belə sənədlərdən UNİDRUA, YUNİTRAL və Beynəlxalq Ticarət Palatasının qəbul etdiyi aktları xüsusilə qeyd etmək olar.

İkinci paraqrafda bank fəaliyyətini tənzimləyən regional xarakterli beynəlxalq-hüquqi normalar tədqiq olunur.

Bank fəaliyyəti sahəsində regional əməkdaşlığın dərinləşməsi Avropa bank hüququ adlı yeni sistemin formalaşmasına gətirib çıxarmışdır. Avropa İttifaqı çərçivəsində bank fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi sahəsində regional əməkdaşlığın inkişafı müvafiq sferada universal beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafı ilə eyni vaxtda başlamışdır. Onların qarşılıqlı əlaqəsi və bir-birinə təsiri tamamilə qanunauyğun haldır. Bir tərəfdən, bank fəaliyyətinin prudensial tənzimlənməsinə dair bank nəzarəti sahəsində Bazel Komitəsinin tövsiyələri Avropa bank hüququnda öz əksini tapmış, digər tərəfdən, Avropa bank hüququ beynəlxalq-hüquqi strukturları və anlayışları innovasion şəkildə tətbiq etməklə, beynəlxalq əhəmiyyət kəsb edən bank fəaliyyətinin prudensial tənzimlənməsinin paradiqmasını özündə əks etdirir.

Ümumiyyətlə, Avropada bank münasibətlərinin normativ nizamlanması sferasında ilk addım 12 dekabr 1977-ci il tarixli Kredit təşkilatlarında biznesin təşkili və aparılmasını tənzimləyən inzibati prosedur, qayda və qanunların koordinasiyası haqqında (77/780/EEC) Direktivin qəbul edilməsi olmuşdur. Sonralar bu sənəd İlk Bank Direktivi adını almış və Avropa bank hüququnun əsasını qoymuşdur. Bundan başqa, 15 dekabr 1989-cu il tarixli İkinci bank direktivi (89/646/EEC), 20 mart 2000-ci il tarixli Kredit təşkilatlarında biznesin təşkili və aparılmasına dair direktiv (2000/12/EC) qəbul edilmişdir. Avropa İttifaqında bank fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsinin müasir mərhələsi 2 yeni direktivin qəbul edilməsi ilə başlanır. Bunlar 14 iyun 2006-cı il tarixli Kredit təşkilatlarının fəaliyyətinin təşkili və aparılmasına dair Direktiv (2006/48/EC) və

eyni tarixli Kredit təşkilatları və investisiya firmalarının kapitalının yetərliyi haqqında Direktivlərdir (2006/49/EC). Hazırda bu direktivlər 16 sentyabr 2009-cu il redaksiyasında (2009/111/EC) fəaliyyət göstərir.

Beləliklə, bank fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi sahəsində Avropa əməkdaşlığı Avropa hüququnun harmonizasiyasına yönəlmiş Avropa İttifaqı çərçivəsində aparılan düşünülmüş siyasətin nəticəsidir. AR ilə Avropa İttifaqı arasında bank fəaliyyəti sahəsində əməkdaşlıq əlaqələri Avropa Qonşuluq Siyasəti, Avropa Qonşuluq və Tərəfdaşlıq Aləti çərçivəsində çox mühüm layihələr üzrə inkişaf etdirilmişdir. Avropa Qonşuluq və Tərəfdaşlıq Aləti çərçivəsində əməkdaşlıq əlaqələri MDB-yə göstərilən texniki yardım (TACIS), Tvinninq, Texniki yardım və Məlumat mübadiləsi (TAIEX) və digər proqramlar üzrə aparılır. TAIEX proqramı əsasən milli qanunvericiliyinin Avropa İttifaqı qanunvericiliyinə uyğunlaşdırılmasında texniki kömək göstərmək və məsləhətləşmələr aparılmasını müəyyən edir. Tvinninq layihələrinin əsas hədəfləri Avropa İttifaqı qanunvericiliyinin təhlili, tətbiqi və realizəsinə dəstək verilməsi, inkişaf etmiş Avropa İttifaqı dövlətlərinin müsbət təcrübəsinin AR-in bank sektoru ilə razılaşdırılması, gələcək əməkdaşlıq əlaqələrində perspektivlərin üzə çıxarılmasıdır.

Regional çərçivədə istiqamətin digər bir tərəfi MDB çərçivəsində əməkdaşlıqla bağlıdır. AR bu təşkilatın da üzvü olduğu üçün MDB çərçivəsində də bank işi sferasında əməkdaşlığa mühüm önəm verir. MDB üzv-dövlətləri bir sıra ümumi xüsusiyyətləri özündə birləşdirən anti-böhran tədbirlərinin komplekslərini realizə edirlər ki, belə tədbirlərin işlənilməsində hazırlanmasında MDB çərçivəsində bank fəaliyyətinin tənzimlənməsi sferasında əsas institusional mexanizm olan MDB Dövlətlərarası Bankı xüsusi rol oynayır. MDB Dövlətlərarası Bankı beynəlxalq hesablaşma və kredit təşkilatıdır. Bundan başqa, MDB Hökumət Başçıları Şurasının 29 may 2015-ci il iclasında Maliyyə-iqtisadi sferada aktual məsələlərin həlli üzrə MDB üzv-dövlətlərinin birgə Fəaliyyət Planı qəbul edilmişdir. 2015-2016-cı illəri əhatə etmiş bu sənəd MDB üzv-dövlətlərinin maliyyə-iqtisadi sferasında müxtəlif tədbirlərin kompleksinin həyata keçirilməsində, makroiqtisadi sabitliyin təminatında, müəyyən iqtisadi artmanın əldə edilməsində, istehsal kooperasiyasının, ticarətin və maliyyə sektorunun inkişafında mühüm rol oynamışdır.

5 yarımparaqraftan ibarət olan üçüncü paraqrafda bank fəaliyyəti sferasında inkişaf etmiş dövlətlər praktikası ilə bağlı məsələlər tədqiq olunur.

Birinci yarımparaqrafda ABŞ-ın praktikası tədqiq edilmişdir. Müasir dövrdə dünyanın ən iri mərkəzi bankı olan Federal Ehtiyat Sistemi və ən çox kapitalı olan kommersiya bankları (C.P.Morgan və Çeys, Sitiqrup, San Trast bank, Amerika Bankı və s.) məhz ABŞ-da fəaliyyət göstərir. Belə geniş bank sisteminə malik dövlətin bank işini, bank sferası qanunvericiliyini və bank əməliyyatlarını tədqiq etmək, daha sonra həmin praktikanın müsbət tərəflərini

Respublikamızın bank həyatında tətbiq etmək, fikrimizcə məqsədəmüvafiq hesab olunur. ABŞ-da bank fəaliyyəti sferasında hazırda qüvvədə olan 100-dən çox federal qanun qəbul edilmişdir. Federal qanunlar ştatların qanunları ilə tamamlanır. ABŞ bankları ikiqat tabe olma xarakterinə malikdir, yəni, federal hökumətin və ştatların qanunlarına tabeçilik nəzərdə tutulur. Ümumiyyətlə, digər ölkələrdə olduğu kimi, ABŞ bank sistemi də spesifik milli şəraitdə formalaşmış, milli adət və ənənələri özündə əks etdirir.

İkinci yarımparaqrafda Böyük Britaniyanın praktikası tədqiq edilmişdir. Bu ölkədə 2008-ci il dünya iqtisadi böhranından sonra bank sistemində sabitliyin saxlanılması istiqamətində yeni qanunlar qəbul edilmişdir. 21 fevral 2009-cu il tarixli Banklar haqqında Qanun bankların milliləşdirilməsi, müflisləşmə haqqında qaydalara dəyişikliklər edilməsi, banklararası ödəniş sistemində modernizasiya, Şotlandiya və Şimali İrlandiya banknotlarının buraxılışında dəyişikliklər edilməsi və s. məsələləri əhatə edir. 2013-cü il tarixli Maliyyə xidmətləri Qanunu istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsinə yönəlmişdir. Qanun banklarda ehtiyat kapitalının həcmnin artırılması, bununla da mövcud və baş verə biləcək kredit risklərinin sığortalanması məqsədi daşıyır. Hazırda Böyük Britaniya bankları müxtəlif faiz dərəcələri təklif etməklə öz fəaliyyət və xidmətlərinə görə bir-birlərindən fərqlənirlər.

Üçüncü yarımparaqrafda Almaniyanın praktikası tədqiq edilmişdir. Almaniya bank fəaliyyətinin və maliyyə xidmətlərinin hüquqi əsasını 10 iyul 1961-ci il tarixli Bank Aktı təşkil edir. İndiyə qədər bu Sənədə çoxsaylı əlavə qəbul edilmişdir. Aktın əsas təyinatı maliyyə sektorunun sabitliyinin qorunub saxlanması və kreditörün maraqlarının müdafiəsidir. Bu Qanunun qəbul edilməsinə qədər Almaniya bank fəaliyyəti sferasında vahid qanunvericilik aktı olmamışdır. Almaniya bank sisteminin 2-ci pilləsini bank təsisatları təşkil edir. Bank şəbəkəsi yüzlərlə bank və onların filiallarını birləşdirir. Almaniya bankları universaldır, yəni bütün növ bank xidmətlərini göstərmək iqtidarındadır. Banklar arasında əsas müxtəliflik göstərilən xidmətlərin qiyməti və keyfiyyətindədir. Milli bank statistikasına əsasən, bank təsisatlarına: kredit institutları (kommersiya bankları, regional banklar, xarici bankların filial və nümayəndəlikləri); əmanət kassaları; kooperativ sektor, ixtisaslaşmış bank təsisatları daxildir.

Dördüncü yarımparaqrafda Fransanın bank təcrübəsi tədqiq edilmişdir. Fransa Bankının tarixində dönüş nöqtəsi 4 avqust 1993-cü il tarixli Aktı oldu. Bank ilk dəfə tamamilə müstəqil şəkildə fəaliyyət göstərməyə başladı. Artıq Bankın əsas vəzifəsi ölkədə pul-kredit siyasətinin sabitliyinin qorunması oldu. Qanuna əsasən Bank Prezident və Parlamentə hesabat təqdim etməli idi. 27 iyul 2013-cü ildə Bank fəaliyyətinin tənzimlənməsi haqqında Qanun qəbul edildi. Qanun bankların fəaliyyətində

spekulyasiya halları, icazə prosedurlarının hədləri, müflisləşmə kimi məsələləri tənzimləyir. Qanun kredit təsisatlarından və investisiya firmalarından tələb edir ki, baş verə biləcək böhrandan sığortalanmaq üçün profilaktik bərpa planları işləyib hazırlasınlar.

Beşinci yarımparaqrafda İtaliyanın praktikası təhlil edilmişdir. İtaliyanın bank sistemini fərdi əmanətçi və investorların, həmçinin sahibkarların tələblərini ödəyən iri, orta və kiçik yerli bankların geniş şəbəkəsi təşkil edir. Bank sisteminin birinci pilləsini ölkənin mərkəzi bankı olan İtaliya Bankı təşkil edir. İkinci pilləni kommersiya bankları təşkil edir. İtaliya Bankı maliyyə sabitliyinin qorunması və effektivliyin artırılması məqsədilə banklara prudensial nəzarəti həyata keçirir. Müasir dövrdə İtaliya Bankı növbəti funksiyaları həyata keçirir: ölkənin bank sisteminin işində effektivlik və sabitliyin qorunub saxlanması, avronun emissiyası, rəsmi qızıl valyuta ehtiyatlarının saxlanması, gəlir və xərclərin əks olunduğu dövlətin hesablarının aparılması, kredit təsisatlarına və dövlətə kreditlərin verilməsi və s.

Üçüncü fəsil “Azərbaycan Respublikasının bank fəaliyyəti sferasında milli qanunvericiliyinin formalaşması, əsas xüsusiyyətləri və inkişaf tendensiyaları” adlanır və üç paraqrafı özündə birləşdirir.

Birinci paraqrafda AR-də bank sektorunun yaranması və inkişaf xüsusiyyətləri ilə bağlı məsələləri araşdırılır.

AR-də bank işinin meydana gəlməsi qədim tarixə və zəngin təcrübəyə malik olmasa da, özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir. Ümumiyyətlə, AR-də bank işinin formalaşması və inkişaf tarixini ictimai-siyasi və tarixi hadisələri nəzərə almaqla, şərti olaraq aşağıdakı mərhələlərə ayırmaq olar: Qədim və Orta əsrlər mərhələsi; 1860-1918-ci illər: ilk bank təsisatlarının formalaşması; 1918-1923-cü illər: siyasi proseslərin təsir mərkəzində; 1923-1991-ci illər: SSRİ Dövlət Bankının Azərbaycan İdarəsinin fəaliyyəti; 1991-ci ildən hazırkı dövrə qədər: müstəqillik dövrü.

Hazırda AR-in kredit təşkilatları, əsas etibarilə kommersiya bankları və bank olmayan kredit təşkilatları öz fəaliyyətlərini kreditlərin verilməsi üzərində qurmuşdur, əmanətlərin cəlb edilməsi və hesablaşma əməliyyatları isə bir qədər zəif inkişaf etmişdir.

Banklar, kiçik və orta sahibkarlığın maliyyələşdirilməsi ilə müqayisədə istehlak kreditlərinə üstünlük verirlər. Biz bu tendensiya ilə razı deyilik, çünki kreditlə satılan istehlak malları əsasən elektrik avadanlıqları, məişət əşyaları, hətta təyinatı göstərilməyən kreditlərdir. Belə məhsullar isə Respublikamıza xarici ölkələrdən idxal olunur, yəni banklar xarici malları kreditlə satır, halbuki yerli istehsalın, kənd təsərrüfatının inkişafına bu qədər maliyyə vəsaiti ayrılmır. Lüzumsuz şəkildə istehlak

kreditləri ilə borclanmış əhali isə həmin kredit borclarını vaxtında qaytara bilmir. Nəticə isə bugünkü reallıqda kütləvi şəkildə verilmiş istehlak kreditlərinin vaxtında qaytarılmaması və maliyyə itkisidir.

Respublikamızın hazırkı bank sistemində müəyyən problemlər mövcuddur. Bunun ilkin səbəbi dünyada baş vermiş qlobal iqtisadi dəyişikliklər, xüsusilə də dünya bazarlarında neftin qiymətinin kəskin şəkildə düşməsi, nəticədə ölkəmizin milli valyutasının xarici valyuta, əsasən də dollar və avro qarşısında devalvasiyasıdır. 2015-ci ilin fevral və dekabr aylarında milli valyutamızın məzənnəsində baş vermiş dəyişikliklərdən ən çox əziyyət çəkən də elə bank sektoru oldu. Əsas problem xarici valyutada verilmiş kreditlərin qaytarılmasında kütləvi ləngimələr, eyni zamanda bankların xarici valyutada aldıkları borcların qaytarılması ilə bağlı idi. Digər bir problem də əhalinin xarici valyutada banklara yerləşdirdiyi əmanətlərin qaytarılması ilə bağlı meydana çıxmışdı.

Bundan başqa, bankların hazırkı fəaliyyətində bir sıra məsələlərin də təkmilləşdirilməsinə zərurət vardır. Belə ki, AR Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu və Azərbaycan İpoteka Fondu ASC tərəfindən müvəkkil banklar vasitəsilə əhaliyə müvafiq olaraq, kiçik və orta biznesin maliyyələşdirilməsinə və mənzillərin alınmasına kreditlər ayrılır. Bu növ kreditlərin verilməsində əsas nöqsanlar çoxsaylı sənədlərin tələb edilməsi, kreditin şərtlərinin ağırlığı və kreditin verilmə prosedurunun uzun müddət aparmasıdır. Hesab edirik ki, yaxın vaxtlarda bu istiqamətdə də ciddi dəyişikliklər həyata keçiriləcəkdir.

İkinci paraqrafda AR-in bank fəaliyyəti sferasında beynəlxalq hüquqi əməkdaşlığı ilə bağlı məsələlər tədqiq edilir.

İqtisadiyyatda istənilən bir sektorun inkişafı və modernləşdirilməsi üçün xarici əməkdaşlıq vacib amildir. Xarici əməkdaşlıq ölkəyə bir çox zəruri mexanizmlər gətirir – xarici təcrübə, yeni texnologiya və innovasiyaların tətbiqi, qanunvericilik bazasında təkmilləşmə və beynəlxalq səviyyədə tanınma və s. Bank işi sahəsində ölkəmizin beynəlxalq əməkdaşlığı bank sisteminin qarşısına qoyulmuş vəzifələrin yerinə yetirilməsini təmin etməyə, aparılan islahatlar və modernləşmə tədbirlərində bank işində zəngin təcrübəyə malik olan xarici mərkəzi və kommersion banklarının təcrübəsindən faydalanmağa zəmin yaratmışdır.

AR-in əməkdaşlıq etdiyi beynəlxalq maliyyə institutları arasında Dünya Bankı, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, Asiya İnkişaf Bankı, İslam İnkişaf Bankı xüsusi yer tutur.

AR-in əməkdaşlıq etdiyi ən əhəmiyyətli qurumların başında Dünya Bankı gəlir. Dünya Bankı kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı, makroiqtisadi sabitlik, infrastruktur layihələrinin maliyyələşdirilməsi, sosial sferaya

yardım, kənd təsərrüfatı və bütövlükdə qeyri-neft sektorunun inkişafı istiqamətində ölkəmizə müxtəlif kreditlər ayırmışdır.

AR Beynəlxalq Valyuta Fonduna 18 sentyabr 1992-ci il tarixində üzv olmuşdur. Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə AR Hökuməti arasında imzalanmış Maddələr Sazişinin IV Maddəsinə əsasən, maliyyə yardımı ilə yanaşı, texniki yardımların göstərilməsi, vergi-gömrük məsələləri, monetar siyasət, bankların fəaliyyətinə nəzarət kimi məsələlərdə Beynəlxalq Valyuta Fondu AR-ə kömək göstərir. Bundan başqa, Respublikamız 25 sentyabr 1992-ci il tarixdə Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankına üzv olmuşdur. Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının spesifik xüsusiyyəti ondadır ki, Bank investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi üçün irimiqyaslı milli valyutalar cəlb edir. Bütün investisiya layihələrində Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı bazar iqtisadiyyatının qurulması, özəl sektora kömək üçün lazımi şəraitin yaradılması, daxili investisiyanın və kapitalın cəlb edilməsi və s. sferalarda kömək göstərir.

İslam İnkişaf Bankının AR-də həyata keçirdiyi layihələr arasında “Azərbaycanda kənd yerlərinin kompleks inkişafı” layihəsi (2011-2019) və “Azərbaycanın 6 rayonunda milli su təchizatı və kanalizasiya proqramı” layihəsi (2012-2018) xüsusi önəm kəsb edir.

AR-in 1999-cu ildən əməkdaşlıq etdiyi Asiya İnkişaf Bankının ölkəmizdə maliyyələşdirdiyi sfera yol şəbəkəsinin inkişafıdır. Bankın fəaliyyət mexanizmləri arasında kreditlərin verilməsi ilə yanaşı, qrantlar, siyasi dialoq, texniki yardım və kapital investisiyaları kimi vasitələrdən də istifadə edilir.

Hazırda respublikamızın bank sektoru inkişaf edən tempə gedir. Ölkədə bank işinin təkmilləşdirilməsi sferasında qənaətbəxş qanunvericilik sistemi vardır. Beynəlxalq maliyyə institutları ilə əməkdaşlıq da Respublikamızda həm bank sektorunun, həm də ümumilikdə iqtisadiyyatın inkişafına və sabitliyinə töhfə vermişdir.

Üçüncü paraqrafda bank fəaliyyəti sferasında beynəlxalq hüquq normalarının AR-in bu sahədə milli qanunvericiliyinin formalaşması və təkmilləşdirilməsində rolu ilə bağlı məsələlər araşdırılır.

Son illər Respublikamızın qlobal və regional səviyyəli müxtəlif təşkilatlara üzv qəbul olması, o cümlədən beynəlxalq müqavilə və sazişlərə qoşulması ilə səciyyəlidir. Belə müqavilə və sazişlərin müəyyən bir hissəsi bank sektorunun inkişafına yönəlmişdir. AR bu tip sənədləri dövlətdaxili qanunvericiliyə daxil edərək öz beynəlxalq öhdəliklərini icra edir. Bank fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi sferasında əsas addım 2004-cü ildə Banklar haqqında və Mərkəzi Bank haqqında qanunların qəbul edilməsi oldu.

16 yanvar 2004-cü il tarixli Banklar haqqında AR Qanunu AR-də bank sisteminin hüquqi bazasının beynəlxalq standartlara tam uyğunlaşdırılması,

iqtisadiyyatda bank xidmətlərinin rolunun artırılması, bank əmanətçilərinin və kreditorlarının müdafiəsinin gücləndirilməsi və bütövlükdə bank sisteminin stabil və təhlükəsiz fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədilə bankların təşkili, daxili idarəetməsi, fəaliyyətinin tənzimlənməsi və ləğv edilməsi prinsiplərini, qaydalarını və normalarını müəyyən edir.

AR-də bank fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi sahəsində növbəti vacib qanunvericilik aktı 10 dekabr 2004-cü il tarixli Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında Qanundur. Bu Qanun AR Mərkəzi Bankının hüquqi statusunu, onun məqsəd, funksiya və səlahiyyətlərini, habelə idarəetmə və təşkilati strukturunu müəyyən edir, dövlətin mərkəzi bankı kimi dövlət hakimiyyəti orqanları ilə və digər şəxslərlə münasibətlərini tənzimləyir. Qanunun 1-ci maddəsində qeyd edilir ki, Mərkəzi Bank öz fəaliyyətində milli qanunvericiliyi və AR-in tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələri rəhbər tutur.

Müasir dövrdə AR-in bank sektorunda və qanunvericiliyində baş vermiş mühüm dəyişiklik AR Maliyyə Bazarlarına Nəzarət Palatasının yaradılması olmuşdur. Bu təsisat milli valyutamızın xarici valyutaya nisbətə öz məzənnəsini itirməsi və bank sektorunda baş vermiş neqativ halların aradan qaldırılması fonunda yaradılmışdır. AR Prezidentinin 2016-cı il 10 mart tarixli 828 nömrəli Fərmanı ilə Palatanın Nizamnaməsi təsdiq edilmişdir. Bu sənəd bank sferasında qəbul edilmiş beynəlxalq hüquq normalarının milli qanunvericilikdə implementasiyasına növbəti nümunədir.

Beynəlxalq-hüquqi normaların təsiri ilə Respublikamızda bank qanunvericiliyi təkmilləşdirilmiş və müxtəlif qanunvericilik aktları qəbul edilmişdir. Onların arasında Mühasibat uçotu haqqında (29.06.2004), İpoteka haqqında (15.04.2005), Qiymətli metallar və qiymətli daşlar haqqında (10.06.2005), Əmanətlərin sığortalanması haqqında (29.12.2006), Daxili audit haqqında (22.05.2007), Dövlət borcu haqqında (22.05.2007), Xüsusi iqtisadi zonalar haqqında (14.04.2009), Cinayət yolu ilə əldə edilmiş pul vəsaitlərinin və ya digər əmlakın leqallaşdırılmasına və terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə qarşı mübarizə haqqında (10.02.2009), Bank olmayan kredit təşkilatları haqqında (25.12.2009), Qiymətli kağızlar bazarı haqqında (15.05.2015) və s. AR qanunlarını qeyd etmək olar.

Bank fəaliyyəti sferasında milli qanunvericiliyimizin təkmilləşdirilməsində beynəlxalq hüquqi normalar, xüsusilə də Bazil Komitəsinin, Beynəlxalq Ticarət Palatasının tövsiyə xarakterli normaları, həmçinin bank praktikasında formalaşmış qaydalar mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Həmin standartların AR-də tətbiqi üçün zəruri şəraitlərin daha da inkişafı zəruridir. Ölkənin ümumi iqtisadi inkişaf səviyyəsi, maliyyə

sabitliyi, əlverişli investisiya mühiti, şəffaf qanunvericilik bazası və s. qeyd edilən şəraitin yaradılması üçün ilkin şərtlərdir.

Dissertasiya işinin nəticə hissəsində tədqiqatla əlaqədar əldə edilmiş mühüm təklif və nəticələr qeyd edilmiş, beynəlxalq və dövlətdaxili hüquq üçün onların nəzəri-praktik əhəmiyyəti ifadə edilmişdir.

Dissertasiya tədqiqatı ilə əlaqədar müəllif tərəfindən aşağıdakı elmi əsərlər çap edilmişdir:

1. Bazar iqtisadiyyatının tənzimlənməsində bank sistemlərinin rolu. Bakı Universitetinin xəbərləri (Sosial-siyasi elmlər seriyası), 2014, №3, s. 57-71.

2. Центральний банк як основне звено банківської системи Азербайджана. Науковий Вісник Національного Університету Державної служби України (економіка, право), 2014, №4(67), с. 198- 205.

3. Xarici ölkələrin bank sistemləri: ABŞ bank sistemi təcrübəsi. Nəqliyyat hüququ, 2015, №1, s. 209-222.

4. Dövlət beynəlxalq bank hüququnun subyekti kimi. Nəqliyyat hüququ, 2015, №3, s. 137-143.

5. Beynəlxalq bank hüququ normaları və milli qanunvericilik: qarşılıqlı əlaqə xüsusiyyətləri. Azərbaycan xalqının Ümummilliyə lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 92-ci ildönümünə həsr olunmuş “Heydər Əliyevin Azərbaycan hüquq elminin və təhsilinin inkişafında rolu” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfransın materialları. II Cild. Bakı, 2015, s. 279-284.

6. Müasir beynəlxalq hüququn ümumtanınmış prinsip və normalarının Azərbaycan Respublikasının bank işi sferasında qanunvericiliyin formalaşması və inkişafına təsiri. Beynəlxalq hüquq və inteqrasiya problemləri, 2015, №4 (44), s. 67-74.

7. Международно-правовые нормы универсального и регионального характера, регулирующие банковскую деятельность. Право и политология, Молдова, 2016, №33, с. 27-34.

8. Bank işi sferasında dövlətdaxili qanunvericilik və beynəlxalq hüquq normalarının qarşılıqlı əlaqələrinin nəzəri və praktiki məsələləri. Azərbaycan xalqının Ümummilliyə lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 93-cü ildönümünə həsr olunmuş “Heydər Əliyev və Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfransın materialları. I Cild. Bakı, 2016, s. 193-197.

9. Bank fəaliyyəti sferasında beynəlxalq müqavilə normalarının Azərbaycan Respublikası bank qanunvericiliyinin təkmilləşməsinə təsiri. Odlar Yurdu Universitetinin Elmi və Pedaqoji xəbərləri, 2016, №43, s. 120-129.

SUMMARY

Ruslan Hikmat oglu Mammadli's dissertation work presented for attaining the degree of PhD in the specialization 5603.01 – 'International law; human rights' called 'The relationship between international legal norms and legislation of the Republic of Azerbaijan on banking activity' being an independent, creative and completed work, containing brand new provisions, is of paramount importance for the analysis of regulation of relations concerning banking activity under international legal norms, including cooperation intercourses between the Republic of Azerbaijan and international banking organizations as well as the mutual links among international legal norms and legislation of the AR on banking activity. The dissertation work is formed on the basis of comparative analysis of thorough international treaties' experience in this particular field, on legislation of different countries including Azerbaijan, diverse points of views existing in the legal literature, and contains introduction, three chapters, conclusion and bibliography.

In the introduction, the relevance of the research topic is substantiated, the degree of its elaboration, the scientific novelty, the new scientific positions presented for protection, the goals and objectives of the research, its theoretical and practical significance are revealed.

The first chapter is called 'International banking law as the system of international legal norms on regulation of banking activity' and comprised of three paragraphs. This chapter analyzes the history of formation, essence and significant peculiarities of international banking law, the sources and subjects of international banking law, relations on banking activity regulating under international legal norms.

The second chapter is called 'The international legal norms on banking activity and practice of developed countries' and comprised of three paragraphs. This part of the dissertation analyzes such issues as universal international legal norms approved in the field of banking activity, regional international legal norms regulating banking activity, as well as the experiences of developed countries regarding banking activity.

The third chapter is called 'Formation, substantial peculiarities and development trends of national legislation of the Republic of Azerbaijan on banking activity' and contains three paragraphs. This chapter explores the establishment and development of banking sector in the Republic of Azerbaijan, cooperation of the Republic of Azerbaijan in the field of banking activity, the role of international legal norms on banking activity in the formation and improvement of the national legislation of the Republic of Azerbaijan.

In conclusion, the most important results and proposals related to the study were noted, including their theoretical and practical role for the international and domestic legislative legal system.

РЕЗЮМЕ

Диссертационная работа на тему «Взаимосвязь норм международного права и законодательства Азербайджанской Республики в сфере банковской деятельности», представленная Русланом Хикмет оглы Мамедли на соискание ученой степени доктора философии по праву по специальности 5603.01 – «Международное право; права человека», является самостоятельным, творческим и завершенным исследованием, содержащим совершенно новые научные положения, имеющим очень большое значение для анализа норм международного права, регулирующих отношения в сфере банковской деятельности, в том числе отношений сотрудничества Азербайджанской Республики с международными банковскими структурами, а также для анализа взаимосвязей между законодательством Азербайджанской Республики и нормами международного права в сфере банковской деятельности. Диссертационная работа состоит из введения, 3-х глав, заключения и списка использованной литературы.

Во Введении диссертационной работы обоснована актуальность темы исследования, определены цели и задачи исследования, его методологические и теоретические основы, обоснована научная новизна исследования, приведены сведения о новых научных положениях, представляемых к защите и их практическом значении, об апробации результатов исследования и структуре диссертации.

Первая глава диссертационной работы называется «Международное банковское право как система норм международного права в сфере регулирования банковской деятельности» и состоит из трех параграфов. В этой главе исследованы вопросы истории становления, суть и основные особенности международного банковского права, источники и субъекты международного банковского права и наконец, отношения, регулируемые нормами международного права в сфере банковской деятельности.

Вторая глава диссертационной работы называется «Нормы международного права и практика развитых государств в сфере банковской деятельности» и состоит из трех параграфов. В этой главе исследованы универсальные международно-правовые нормы, принятые в сфере банковской деятельности, международно-правовые нормы регионального характера, регулирующие банковскую деятельность, а также вопросы, связанные с практикой развитых государств в сфере банковской деятельности.

Третья глава диссертационного исследования, состоящая из трех параграфов, называется «Формирование, основные особенности и тенденции развития национального законодательства Азербайджанской Республики в сфере банковской деятельности». В этой главе исследованы вопросы возникновения и особенности развития банковского сектора в Азербайджанской Республике, международно-правовое сотрудничество Азербайджанской Республики в сфере банковской деятельности, и наконец, вопросы о роли норм международного права в сфере банковской деятельности в формировании и совершенствовании национального законодательства Азербайджанской Республики в этой сфере.

В заключении отмечены связанные с исследованием важнейшие выводы и предложения, в том числе, выражено их теоретико-практическое значение для международной и внутрисударственной нормативной правовой системы.

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
БАКИНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ**

На правах рукописи

РУСЛАН ХИКМЕТ ОГЛЫ МАМЕДЛИ

**ВЗАИМОСВЯЗЬ НОРМ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И
ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
В СФЕРЕ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

**Специальность: 5603.01 - «Международное право;
права человека»**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по праву**

БАКУ – 2017